

ÜZÜ SABAH DOĞRU

Mələhət Soltanqızının "Bu gün kini, nifrəti düşməyə çevirməli" poeması haqqında

(Əvvəli ötən sayımızda)

Vətən tarixini yazmaq qələm sahibinin gələcək qarşısında cavabdehlik missiyasıdır. Tarixçilər də vətən tarixini yazmağa borcludur, yazıçılar və şairlər də. Əlbəttə, tarixçilər faktlara əsaslanır. Tarixi hadisələrin baş vermə səbəblərini araşdırır, həmin hadisələrin miqyasını öyrənir və ən başlıcası, nəticəni dəqiq və aydın göstərməli olur. Hər bir müharibənin özü insanlığın taleyində təsiredici amil kimi tarixçinin tədqiqat obyektidir. Müharibələr fəlakətdir, insan qırğınlarıdır. Sağ qalanlar üçün səfalətdir, acılıqdır. Demək, müharibələrin öyrənilməsi və nəticələrin təhlili insanlığı bu tipli bəlalardan qorumağa, hifz etməyə yönəldilməlidir. Yaponiyaya atılmış iki atom bombası bəşəriyyəti nüvə fəlakətinin miqyası ilə tanış elədi. O vaxtdan bəri atom bombasını tətbiq etmək, qələbə iddiası ilə atom bombasının istifadə etmək bütün qanunlarla qadağan olundu. Doğrudur, indi də bəşəri atom bombası ilə hədələyənlər var və hərdən belələrinin səsi də eşidilir. Ancaq bəşər nəsli, aqıl insanlar hər vəchlə bu silahın tətbiqinə qarşı çıxırlar. Bir anlığa təsəvvür edək ki, atom silahı Hitler tipində olan bir siyasətçinin əlinə keçir. Onda insanlığı hansı bəlalardan gözlədiyini təsəvvür etmək çətin olmaz. Bir sözlə, bütün bunların yazılması tarixçilərin işidir.

Bəs yazıçılar? Bu barədə yazıçılar nə düşünür? Ümumiyyətlə, sənət adamları da bəşər nəsli qorumaq, insanları fəlakətdən xilas etmək naminə qələmlərini işlətməkdən çəkinmir, sözlərini əsirgəmir. Hətta belə bir fikir də var ki, tarixi təkcə tarixçilərin ixtiyarına buraxmaq olmaz. Ona görə ki, adamlar tarixi soyuq faktlar və rəqəmlər əsasında öyrənməyə o qədər də maraqlı deyillər. Söhbət kütləvi oxudan, kütləvi öyrənməkdən gedir. Oxucu, yəni əsas kütlələr tarixi həqiqətləri bədi əsərdən, kinofilmlərdən öyrənməyə daha çox meyillidir. Bu yanaşma ilə biz də son otuz illik dövrdə baş verən hadisələrin bədi xronikadan daha yaxşı mənimsənilməsinin şahidi oluruq. Ayrı-ayrı sənətkarlar Sumqayıtdakı erməni təxribatından tutmuş 20 Yanvar qanlı təcavüzünə qədər olayları əks etdirən dəyərli əsərlər yaradıblar. Məlumdur ki, həmin hadisələrdən sonra erməni vandalları qərbi Azərbaycanda soydaşlarımıza qarşı kütləvi zorakılıqlara başladılar. Beləliklə, yüz minlərlə insan yerindən, yurdundan didərgin oldu, öldürüldü. Onların mülkləri talan edildi, mənimsənilməsi. Erməni vandalları bununla da kifayətlənmədilər. Bütövlükdə Qarabağ ərazisinə "Böyük Ermənistan" xülyası ilə təcavüzə başladılar.

Şübhəsiz, bu, tarixin xüsusi bir mərhələsi idi. Qarakənd üstündə vertolyotun vurulması ilə görkəmli dövlət xadimləri məhv edildi. Xocalı soyqırımını təşkil etdilər. Azərbaycan tarixinin ən ağır sənədləri artıq xalqın mənəvi mühitində çox ağır, acılı bir yaddaş çevrildi.

Buradaca qeyd etməliyik ki, həmin

dövrün tarixi hadisələrini əks etdirən əsərlər sırasında Mələhət Soltanqızının bir neçə poeması da var. Xüsusilə onun Çingiz Mustafayevin fədakar savaşı yolunu əks etdirən əsəri gələcək nəsillər üçün ən dəyərli, unudulmaz söz-sənət yadigarıdır. Ümumiyyətlə, M.Soltanqızı həmin dövrün xalqın taleyində hansı izlər buraxdığını ən müxtəlif mövzularda yazdığı əsərlərlə əbədiləşdirib. Haqqında danışdığımız "Bu gün kini, nifrəti düşməyə çevirməli" adlı poeması da bu qəbildəndir. Bu əsərdə də əsas obraz olaraq biz dövrün simasını görürük. İnsanlar çıxılmazlıq içərisindədir. Adamlar tarixin hansı yolla gedəcəyini bilmir, mübarizələr bir növ kor-təbii xarakter daşıyır. Artıq Xocalı faciəsi bütün ağırları ilə millətin yaddaşına yazılıb. 1992-ci ildən başlayaraq hadisələr daha qanlı xarakter alır.

Böyük Ermənistan xülyası demək olar ki, bütövlükdə ermənilərin düşüncəsini zəhərləyib. Dünyanı xərçəng kimi öz toru altına almış erməni lobbisi bütün qüvvəsini səfərbər edib. Ermənistanda quldur dəstələri təşkil olunub. Azərbaycana qarşı amansız müharibəni məhz onlar qətl və qarətlərlə, terrorla həyata keçirir, addım-addım öz məqsədlərinə doğru irəliləyirlər. Qarabağın taleyi artıq sual altındadır. Bu mənzərəni, yəni əsas hadisələrin başlanğıcına qədərki hadisələri M.Soltanqızı özünün düşüncələri kimi təqdim edir:

1992 qışın oğlan çağında

Qızğın döyüş gedirdi

Vətən torpaqlarında.

Ermənilər yenə də torpaq iddiasında

"Böyük Ermənistan" yaratmaq xülyasında

Düşüb ortalığa beş-altı dığa

Milləti salmışdı lil bataqlığa.

Aclar, yalavaclar qatib aranı,

Dümsükləyir yerində dinc duranı

Rus çəkib çıxarmışdı öz qara ordusunu,

Xalqımız yaradırdı öz yeni ordusunu,

Rusdan qalan tör-töküntü silahlar,

Bir də yerə sığışmayan günahlar.

Əlimiz yalın ikən düşməni haqladı bizi,

Taladı, götürdü sərvətimizi.

Xaricdəki dayılar düşməyə arxa çıxdı.

Bu millətin evini yıxan bax belə yıxdı.

Vətənin yanan kəslər döyüşə atılırdı,

Könüllülər həvəslə orduya yazılırdı.

M.Soltanqızı hiss olunur ki, həmin hadisələri öz zamanında izləyib, həm də həmin hadisələrin yaddaşda buraxdığı izi də dəqiq öyrənib. Tarixi hadisələrin ardıcılığını dəqiq izləmək müəllif özünüifadə imkanları yaradır. Bu o dövr idi ki, artıq bütün Ermənistan Azərbaycanı qarşı kükrəməkdə idi. Nifrət dalğası sözün həqiqi mənasında ermənilərin özünü bataqlığa batırılmışdı. Onlar mənəvi simalarını itirmişdilər. Belə bir şəraitdə Azərbaycan sanki iki od arasında qalmışdı. Yenəcə qazandığı istiqlalını müdafiə etməli, eyni zamanda həm də erməni işğalına qarşı dözümlü göstərməli idi. Əlbəttə, bunun da öz çətinlikləri vardı.

Rus ordusu Azərbaycan ərazisindən çıxarılmışdı. Ancaq Rusiyanın tör-töküntü qüvvələri hələ də Qarabağ ərazisində qalırdı və onlar erməni quldurlarına hər cür yardım etməkdən çəkinmirdilər. Belə bir şəraitdə həm də Azərbaycan öz ordusunu yaratmalı idi.

Azərbaycan milli ordusu həm təşkil olunur, həm də düşməyə qarşı döyüşürdü. Başıpozuqluq da vardı, nizami ordu hələ yaradılmamışdı. Ayrı-ayrı hərbi dəstələr də bir-biri ilə əlaqə qura bilmir, hər kəs özü bildiyi kimi savaşa üstünlük verirdi. Bu da Azərbaycan üçün demək olar ki, hərbi uğursuzluqları qaçılmaz edirdi.

Azərbaycan ordusunun əsgərləri xalqın necə acınacaqlı durumda olduğunu yaxşı görürdü. Baxmayaraq ki, nizami savaşı bir çox hallarda mümkün olmurdu, ancaq ayrı-ayrılıqda hər bir hərbi hissənin əsgəri vətən uğrunda ölməyin necə şərəfli olduğunu yaxşı dərk edirdi. Elə bu səbəbdən də həmin dövrün qəhrəmanları sözün həqiqi mənasında məğlubiyyətlərlə müşayiət olunsada, əfsanəvi bir tarix yaradırdı.

Vətən oğulları sözün həqiqi mənasında vətən uğrunda savaşa girməyə hazır idilər. İnsanlar həlak olan oğullarını qürurla, şərəflə əbədiyyətə yola salır və eyni zamanda çox böyük təpərlə, inam və inadla yeni dəstələr təşkil edir və düşməyə qarşı vuruşmağa yola salırdı.

Uğursuz döyüşlərdə,

şəhid olan cavanlar!

Tarixdən silinərmi o əzablar, o anlar.

Quduzlaşmış ermənilər bir gecənin içində

Xocalını taladı, şəhərə od qaladı.

Ölənəri qəddarlıqla, zülmə öldürdülər.

Qalanları əsir kimi şəhərdən götürdülər.

Bir-birinin ardınca alındı torpağımız,

Talandı torpağımız.

Qarabağın tacı Şuşa talandı.

Düşmənlərin rayonlara

hücumları başlandı,

Başlandı, nə başlandı.

Müəllif həyəcanlı, müharibədən varlığına hopmuş təəssüratları emosiyaları ilə qovuşduraraq təsvir edir və onun duyğulu, emosional təsvirlərinin içərisində sanki imdad diləyən vətənin özünü görürük. Əslinə qalsa, yazıçı, şair öz əsərini məhz elə buna görə yazır ki, adamların yaddaşını qorusun. Onların düşüncələrinə təsir etsin. Yağların əməllərini yuyub-aparan laqeydlik axınının qarşısını kəssin.

Doğrudur, bu əsərdə M. Soltanqızı əsas qəhrəman kimi Azərbaycan xalqını, Azərbaycan əsgərini təqdim edir və məkan da vətəndir. Onun ürəyinin başında yanğın var. Bu yanğın elə Qarabağ yanğıdır. Əlbəttə, belə bir vaxtda xalqın igid oğulları artıq neyləməli olduqlarını bilməkdə idilər. Hətta ailədə tək övlad olanlar belə savaşa atılmaqdan çəkinmirdilər. Belə bir məqamda M.Soltanqızının da boyunu sevdiiyi, hünərini, qeyrətini tərənnüm etdiyi bir oğula da çağırış gəlir. Onun adı Nizafətdir. Nizafətin obrazını xarakterizə edən cəhət bundan ibarətdir ki, o, çağırış sənədini alan kimi savaşa hazırlaşır. O, vətən uğrunda savaşa qoşulmağı həyatının mənası bilir. Biz onun düşüncələrini oxuduqca bu gəncin nə qədər vətən sevdalısı olduğunu təsəvvür edə bilirik. Həyatın dəyəri, mənası elə Nizafət kimi oğulların savaşı yolu ilə xarakterizə olunur.

Çağırış göndərilmiş Nizafətin adına,

Tanrı özü yetişsin igidlərin dadına.

Ömrün bahar çağında,

öz bəylik otağında,

Göz gəzdirib hər yana, əşyalara toxundu.
Ömrün ötən günləri, sanki bir dastan kimi

Varaqlandı, oxundu yaşadığı bu həyat
Axıqca gözlərindən zaman ağır daş olub
Asıldı dizlərindən.

Davaya gedən yolun dayanmışdı başında,

Ölüm keşik çəkirdi döngəsində, daşında.

İki yolun arasında çabalayıb dursa da,

Gələcək günlər üçün gözəl xəyal qursa da,

Vətən onu çağırır, o, Vətənə gərəkdir.

Oğullar vətən üçün əyilməz bir dirəkdir.

Döyüş meydanına atılmazsa ər,

Ondan gözlənilməz böyük bir hünər.

Yurdu qeyrətini çəkən olmasa

Vətən torpağında qanqallar bitər.

Vətən səni çağırır, sən döyüşə getməlisən.

Vətənin dar günündə nə gərəkdir etməlisən.

Sən oğulsan, bu gün üçün

böyüdübdür səni anan.

Çağırış gözləməz vətənçün yanan.

Sən haqqın övladı, haqdan yanasan.

Böyük həqiqəti niyə danasan.

Düşmənlə üz-üzə duranda sabah,

Sənə bir kimsədən varmıdır pənah.

Tutduğun silahın dilini bilsən

Qarışqa önündə dayanan filsən.

Silahlar döyüşür indi savaşa,

Ağullar kəşf edir bu silahları.

Ağullar kəşf edir avtomatları

Kiçik güllələri, iri tankları

Bunun insanlara bir xeyri varmı?

Dinlikdə bəşərin yuvası varmı?

Əsər boyu müəllif qəhrəmanını təsvir edərkən sanki onun yanında olur, onun cəsarətini, hünərini müşahidə edir. Vətənə sevgisinin mahiyyətinə varır. Biz əsərin Nizafətlə bağlı səhifələrini oxuduqca onun necə həssas bir gənc olduğunu da təsəvvür edirik. Çağırış sənədinə imza atıb, müharibəyə gedəcək. Amma xəyalından yaşadığı gənclik ömrü keçir. Əlbəttə, onun da arzuları, istəkləri vardı. Ən başlıcası, həyat sevgisi vardı. Ancaq o yaxşı bilir ki, müharibəyə getməyib başını daldalasa, nəinki vətən, heç özü də özünü bağışlamaz. Sevdiiyi qıza da ürəyini, könlünü necə açacağını heç təsəvvür edə bilməz.

Təsvirlər zamanı müəllif aforizm səviyyəsində ifadələr işlədir. Çox sərrast ifadələrlə qəhrəmanlığın mahiyyətinə işıq salan misraları oxucu asanlıqla yaddaşına yazır: "Döyüş meydanına atılmazsa ər, Ondan gözlənilməz böyük bir hünər". Nə qədər sərrast, nə qədər hikmətli ifadədir?! Eyni zamanda biz bu hikmətin arxasında elə Nizafətin özünü görürük. Döyüş meydanına atılmağa hazır olan igidin özünü görürük. Nizafət igiddir, o heç bir döyüşdən qorxmur. Yaxşı bilir ki, döyüş meydanında onun yeganə dayağı vətən torpağıdır. Və vətən torpağının üstündə olduğu üçün özünü düşməndən çox güclü bilir. Son nəticədə düşməne qalib gələcəyinə də inamlıdır. Nizafət kimi oğulların inamları ona görə sönməz oldu ki, onlar tarixi qəhrəmanlıq dastanlarının unudulmaz obrazlarının varisləri idilər. Qəhrəmanlığı varislik kimi qəbul edən oğulların vətəni işğal altında qala bilməzdi, necə ki, qalmaqda idi.

(Davamı var)